

Željka Turčinović, Zagreb

HRVATSKOG RADIJA KAO PROMOTOR DRAMSKOG PROGRAMA SUVREMENE HRVATSKE DRAME

PREMIJERE

RAZGOVOR

PORTRET

FESTIVALI

MEDJI

VOX

HISTRIONIS

MEĐUNARODNA

SCENA

AKTUALNOSTI

TEORIJA

FOAJE

MI U SVIJETU

NOVE KNJIGE

DRAMA

Smjena književnih/dramatičarskih generacija uvijek se u povijesti događala na razmeđi društveno-političkih promjena ili pak iz razloga zasićenosti jednom stilskom formacijom koja je svoje tematske i žanrovske preokupacije dovela do umjetničkog vrhunca te postupno isključivala u larpurlartističke vode tražeći nove korelacije s realitetom. Tu tezu potvrđuje i pojava mladih hrvatskih dramatičara osamdesetih godina koji svojom pojavom u hrvatskoj dramskoj književnosti predstavljaju početak jednog novog stilskog i tematskog razdoblja i na taj način zatvaraju krug tzv. srednje generacije dramskih pisaca (Brešan, Šoljan, Kušan, Bakarić, Bakmaz, Jelačić Bužimski, Šnajder) anticipirajući novo vrijeme, nove dramske rukopise te započinjući svojim dramama novo razdoblje u hrvatskoj dramskoj produkciji. To još nezavršeno stilsko razdoblje najčešće nazivamo hrvatska suvremena drama ili "hrvatska mlada drama" (Boris Senker, *Predgovor Hrestomatiji novije hrvatske drame 2*), a najavljuju ga svojim mladenačkim dramama osamdesetih Lada Kaštelan 1980. godine u Teatru ITD dramom *A tek se vjenčali* i Miro Gavran 1983. godine u Dramskom kazalištu Gavella *Kreontovom Antigonom*. Slijede ih nešto poslije nešto mlađi Asja Srnec Todirović, Milica Lukšić, Ivan Vidić, Pavo Marinković i Mislav Brumec.

O tom naraštaju bit će riječ u ovom panoramskom pregledu, s naglaskom na uporišne točke bitne za njihovo pojavljivanje i razvoj.

Što se to dogodilo, osim nužnih društvenih promjena, da ovi mladi pisci inauguiraju nove autorske poetike, nove teme i preokupacije i konačno razriješe s političkim teatrom i društvenom farsom, oblicima koji su intrigirali naraštaje pisaca prije njih?

UPORIŠNE TOČKE HRVATSKE SUVREMENE DRAME

Akademija dramske umjetnosti

Ono što se nameće kao zajednički nazivnik većine tih pisaca jest znakovita činjenica da dobar dio njih izlazi sa studija dramaturgije zagrebačke Akademije dramske umjetnosti, koja je jedna od posljednjih u ondašnjoj zajedničkoj nam državi, 1978. godine, osnovala Odsjek dramaturgije. To se pokazalo ne samo opravdanim, korisnim i nužnim već prijeko potrebnim, jer da je to i prije učinjeno, možda bi hrvatska dramska književnost bila bogatija za još nekoliko autorskih imena. Naravno, ne dolaze svi hrvatski dramski pisci samo s tog mjesta, ali dramska praksa pokazuje da još jedan novi naraštaj galopira s toga *locusa* poput Tomislava Zajeca, Ivane Sajko, Tene Štivičić, Dubravka Mihanovića, Ane Prolić i Nine Nuić.

Dakle, njihovim dramskim i scenskim ulaskom u hrvatsku dramu i kazalište javlja se i termin "post-moderna", a što se pak tematskih preokupacija tiče, ne zanima ih stvarnost "preobražene farse i političkog

kazališta" koju su voljeli i pisali naraštaji prije njih, već eskapizam i nova stvarnost koja ekvilibrira između realnog i irealnog kao normalno stanje života i svijeta koji živimo.

Ovom popisu pisaca koji označuju novo razdoblje u životu suvremene hrvatske drame pridružuju se još neki koji ne dolaze s Akademije, ali generacijski (Mate Matišić, Tanja Radović, Filip Šovagović, Elvis Bošnjak) i stilski (Borislav Vujčić) pripadaju tom korpusu hrvatske dramske književnosti kraja osamdesetih i početka devedesetih koja se nametnula novim individualnostima i autorskim poetikama.

Novi Prolog

Scena Suvremena hrvatska drama – Teatar ITD

Još dvije uporišne točke njihove promocije idu im i te kako u prilog na putu prepoznatljivosti u kazališnoj javnosti.

To su časopis "Novi prolog", koji njihove drame redovito objavljuje, te scena Suvremena hrvatska drama koju je pokrenuo tadašnji ravnatelj Teatra ITD Miro Gavran, dajući pozornicu mladim piscima koji u toj dobi teško pronalaze put do profesionalnih kazališta. Bio je to način da mladi dramatičari u financijski skromnoj produkciji imaju mogućnost raditi s profesionalnim redateljima i glumcima i tako lakše prevaliti često mukotrpan put "od teksta do predstave".

Nagrada "Marin Držić" za dramsko djelo

Ne manje važnom držim još jednu uporišnu točku bitnu za promociju hrvatske drame, a to je Nagrada "Marin Držić" Ministarstva kulture koja se tim imenom naziva od 1991. godine. Prije toga postojalo je nešto što se zvalo "stimulacija dramskog stvaralaštva" pri Republičkom uredu za kulturu, ali očito to nije bila nagrada koji je plijenila pažnju hrvatskih dramskih pisaca. Odaziv je bio mali, bez poznatih imena, češće s pretendentima na dramsko pisanje kojima je značajka bila skribomanstvo, a ne vokacija i nadarenost.

Ali u prvim godinama na natječaj Nagrade "Marin Držić" javljalo se samo 15 do 20 imena ili tekstova, sigurno iz razloga što nagrada nije još stekla povjerenje istinskih pisaca, a i stoga što je često nedodjeljivanje prve ili druge nagrade obeshrabrivalo dramske pisce. Takva praksa potvrđivala je neke atavizme – for-

malnost i neambicioznost stare nagrade zvane bezlično "stimulacija" koja bi podijelila neke financijske mrvice autorima, ne misleći na recepciju takvog natječaja u kazališnoj praksi.

Godina 1994. značila je preokret nabolje za Nagradu "Marin Držić" koja je doživjela priličan financijski redizajn vrlo pristojno nagrađujući autore, ali i sufinanciranjem uprizorenja potakla hrvatska kazališta da se repertoarno odluče za nagrađeni tekst.

Nagrada je tako dobila dignitet, počelo je pristizati sve više i više vrijednih tekstova, a danas se ta brojka penje i do više od 60 tekstova po natječaju.

U jedanaest godina postojanja nagrade nagrađeno je 37 dramskih tekstova, a uprizoreno 25. Te brojke govore o znatnom utjecaju nagrade na promociju hrvatske drame, ali tu prestaje njezino arkadijsko poimanje.

Najveći broj recentnih djela hrvatskih dramatičara postavlja se kad je o praižvedbama riječ (kao da kazališta mami *ius primae noctis* ili pravo prve bračne noći), a zatim ih se zaboravlja, bilo da se radi o uspjelim ili manje uspjelim uprizorenjima praižvedbe.

Iako se to ne događa samo nagrađenim tekstovima, nego i ostalim tekstovima hrvatskih suvremenih dramatičara, poput Matišićevih, Šovagovićevih ili Vidićevih komada, činjenica je da koliko kazališta imaju interes za praižvedbe, toliko ga nemaju za reprize.

Festival domaće drame Marulićevi dani

Nadalje, za promicanje hrvatskog dramskog teksta, kako recentnog tako i klasičnog, držim značajnim osnivanje Festivala hrvatske drame Marulićevi dani 1991. u Splitu. Iako je taj festival u svojih dvanaest godina postojanja imao uspona i padova, on je svojevrsan generator repertoarnog promišljanja kazališta u korist domaćeg pisca i domaće drame. On je i lakmus stanja domaće drame više na našim, ali i na stranim pozornicama. Konačno, festival domaće drame zrcalo je uspjeha i promašaja domaćih dramskih uradaka kao i njihovih scenskih iščitavanja. Stoga, mogli bismo reći da imamo festival domaće drame upravo onakav kakvi su nam drama i kazalište. Nekad bolji, nekad lošiji, ali nepostojanje festivala domaće drame može biti samo gubitak, a ne dobitak za hrvatsko kazalište.

DRAMSKI PROGRAM HRVATSKOG RADIJA

Sve pojave i poticaji koje su u ovih deset do petnaest godina nastali u našoj sredini držim važnim i korisnim za hrvatskog dramskog pisca i domaće kazalište, ali treba prozboriti i o postojanju jednog paralelnog, samozatajnog dramskog svijeta, ne manje važnog i korisnog za promociju domaćeg teksta, a to je radiofonsko kazalište, o kojem se najmanje govori i piše, vjerojatno zato što nema tu atraktivnu vizualno-medijsku komponentu. Tim više ono je usredotočeno na tekst i pisca i vrlo često predstavlja embrio budućeg kazališnog komada.

Dakako, radi se o Dramskom programu Hrvatskog radija, koji se isprofilirao kao dramsko-literarni program stvarajući radijske emisije strogo umjetničkog tipa – radio drame (jedina umjetnost radija koja je autentično radijska) i čija je osnova u dramskim i proznim djelima domaće i svjetske baštine, u recentnoj domaćoj i svjetskoj dramskoj književnosti kao i u originalnim radio – dramskim tekstovima.

Radiodramski program je točka na kojoj radio prestaje biti samo medij te prerasta u umjetnost. Takav program je svuda u svijetu ekskluzivitet nacionalnih i javnih radija kao program kojeg ne mogu imati tzv. male, komercijalne radiopostaje.

Dramski program snažno je prisutan u svim tijekomima razvoja radiodramske umjetnosti, slijedeći trendove, ali ih nerijetko i inicirajući. Od 1968. kada je Zvonimir Bajsic u Berlinu za svoju radiodramu *Prijatelj* dobio prvu međunarodnu nagradu u povijesti hrvatske radiodrame do danas (a prva radiodrama emitirana je 1927.) Dramski program HR-a za svoje emisije dobio je dvadeset prvih nagrada na međunarodnim festivalima, od čega čak njih jedanaest u posljednjih deset godina. Sve te nagrade dobivene su na domaćim dramskim tekstovima, a krunu uspjeha dosegla je prošle godine Šovagovičeva *Cigla* osvojivši najprestižniju svjetsku nagradu za radiodramu – *Prix Italia* u Napulju.

Ne jedanput istaknuto je kako je hrvatska drama najprevođeniji segment suvremene hrvatske književnosti, a ugled hrvatske radiodrame potvrđen je odlukom krovne europske radiodifuzne udruge EBU da se godina 2000. proglašuje godinom hrvatske radiodrame. To konkretno znači da EBU preporučuje radijskim postajama da te godine obrate posebnu pažnju na hrvatsku dramu i uvrste je u svoj program, što znači 250 milijuna potencijalnih slušatelja.

Dramski program je i zbog toga 1999. godine uredio i izdao knjigu *Croatian Radio Plays in the 1990's* koja nudi prijevode na engleski niza originalnih hrvatskih radiodrama autora širokog generacijskog raspona i estetskih usmjerenja, od Mire Gavrana i Vesne Krmpotić do Slobodana Šnajdera i Luka Paljetka. Od tada do danas, od Islanda, Mađarske, Njemačke, Engleske, do Slovačke i Slovenije, prevode se i emitiraju hrvatske radiodrame.

Dramski program Hrvatskog radija ima jedanaest emisija (Radioscena, Radioigra za djecu, Panoptikum, Radionapetica, Radioigra, Dokumentarna radiodrama, Fantastika u radiodrami, Radiodrama, Portret umjetnika u drami, Radioatelj i Radioroman) širokog žanrovskog, tematskog i izražajnog spektra, koje se emitiraju na sva tri programa Hrvatskog radija. Brojni hitovi svjetske dramske produkcije u Hrvatskoj prvi put su prevedeni i predstavljeni upravo zahvaljujući emisijama Dramskog programa u kojima također bivaju oživljeni te na atraktivan način predstavljeni i klasični, a nerijetko i zaboravljeni tekstovi iz domaće dramske baštine, promovirani mladi domaći pisci čije se drame (ili dramatizacije njihove proze) produciraju usporedno s ostvarenjima najpoznatijih hrvatskih dramskih i proznih pisaca, a tu su i ciljane emisije namijenjene točno određenom profilu publike (primjerice djeci i omladini), kao žanrovski determinirani programi (komedija, krimić, fantastika) namijenjeni najširem krugu slušatelja.

Gdje su tu protagonisti hrvatske "mlade drame" s početka priče i ne samo oni?

Ovdje ću pokušati naznačiti ključne radiofonske uratke i pisce kojima je Dramski program otvorio prostor sudjelovanja, istraživanja i ispitivanja vlastitih dramskih mogućnosti i preuzeo ulogu promotora domaćeg dramskog teksta u eteru.

Put dramskih tekstova bio je različit; neki su prvotno nastajali kao radiodrame, a zatim nalazili svoj put do kazališta, a neki su preuzimani kao izvorno kazališni tekstovi i prilagođavali se mediju.

Lada Kaštelan se u Dramskom programu prvi put javlja dramom *Izložba* (1979.), zatim slijedi *Pljusak* (1986.), *Adaggio* (1993.), *Posljednja karika* (1995.) i *A tek se vjenčali* (2001.).

Radiodramski opus Mire Gavrana broji sedamnaest drama, od toga 10 u razdoblju od 1990. do 2003. Njegov radiofonski privjenac jest radiodrama *Moj dobri*

PREMIJERE

RAZGOVOR

PORTRET

FESTIVALI

MEDIJI

VOX

HISTRIONIS

MEĐUNARODNA

SCENA

AKTUALNOSTI

TEORIJA

FOKUSE

MI U SVJETU

NOVE KNJIGE

DRAMA

otac (1984.), zatim slijede *Suze kralja Tomislava i Južnoslavenski diptih* (1985.), *Obmane* (1986.), *Noć bogova i Kreontova Antigona* (1987.), *Ljubavi Georgea Washingtona* (1989.), *Stranac u Beču* (1991.), *Dogovor za cijeli život* (1992.), *Rastanak* (1993.), *Urotnici* (1994.), *Pacijent doktora Freuda i Shakespeare i Elizabetha* (1995.), *Kad umire glumac* (1997.), *Deložacija* (1998.), *Čehov je Tolstoju rekao zbogom* (2001.) te posljednja, dramatisirana proza iz istoimene zbirke, *Mali neobični čovjek* (2003.).

Radiodramski opus Asje Srnc Todorović u Dramskom programu broji šest radiodrama; *Zelena soba* (1991.), *Zamah* (1992.) i *Prorez* (1993.), da bi se kasnije okrenula novom žanru, žanru kriminalističke drame koji određuju naslovi *Jeste li za kavu?* (1998.), *Druga sjena* (2000.) i *Veliki crni čovjek* (2001.).

Pavo Marinković predstavljen je prvi puta 1992. dramom *Filip Oktet i Čarobna frula te Gloriettom* (1993.), dramom koja je kao radijska drama krenula put kazališta.

Zanimljiv je slučaj Ivana Vidića, kojemu su dvije drame prvo izvedene na radiju, a potom u kazalištu – *Harpa* (1991.) i *Putnici* (1993.), dok su neke od njegovih drama imale samo radijsku izvedbu, poput drama *Netko drugi*, *Usnuli* i *Glasovi*, sve realizirane 1992., te *Happy endings* (2002.).

Mislav Brumec zastupljen je dramom *Francesca da Rimini* (1996.).

Iz te generacije posebno je zanimljiv slučaj Milice Lukšić. Počinje na radiju kao mlada autorica radiodramama *Brijanje s Husom* i *Suha guba*, obje predstavljene 1989., te radiodramom *Braća kroz vjekove* 1991. godine. Nakon ranih radiofonskih uradaka, ulazi u kazalište dramom *Lov na medvjeda Tepišara*, koja je polučila zanimljivu scensku provjeru. I kada se očekivalo da spisateljica nastavi s radom u kazalištu, ona se vraća radiju. Kao da je zaboravila kazalište ili je kazalište zaboravilo nju.

Naime, nakon *Lova na medvjeda Tepišara*, Milica Lukšić ostvaruje zanimljiv opus kao radiodramska autorica. Slijede radiodramska ostvarenja *Kamengradska bez povratka* i *Zla četvrt mjeseca* (1993.), *Noć na pustoj gori* (1994.), *Jednom, kad je nevjesta bila zloba* (2001.) i *Valentinovo – dan zaljubljenih* (2002.). (Drama *Zla četvrt mjeseca* tiskana je u knjizi Autorske grupe GONG *Višekratno proročanstvo pukotina*, prvo

knjizi Biblioteke Mansioni Hrvatskog centra ITI – UNESCO, a *Noć na pustoj gori* i *Valentinovo – dan zaljubljenih* u zborniku drama *Oceanu u šeširu*, također Autorske grupe GONG.)

Drame Mate Matišića kao kazališne uspješnice dolaze na radio i jednako uspješno prilagođavaju se mediju. To su *Bljesak zlatnog zuba* (1989.), *Božićna bajka* (1991.), *Cinco i Marinko* (1996.) te *Andeli Babilona* (2002.).

Borislav Vujčić, usporedo za kazalište piše i za radio izvorne radiodrame: *Slobodna soba* (1988.), *Besjemene šutnje* (1989.), *Nasuprot sjeni* (1995.) i *Mrcvarenje* (2002.). Samo jedna njegova kazališna drama, *Glembajević ili Odskok poskoka* (1997.) doživljava radijsku prilagodbu.

Filip Šovagović kao dramski početnik prvo se iskusi na radiju dramom *Zvonimir Zajc* (1992.), da bi svekoliki uspjeh doživio deset godina poslije kako u kazalištu tako i na radiju, po mnogima do sada najboljom hrvatskom ratnom dramom *Cigla*, koja je u kazalištu praižvedena 1998., a na radiju 2002.

I novoj generaciji mladih pisaca rođenih sedamdesetih godina Dramski program pruža mogućnost predstavljanja i propitivanja dramskih uradaka. Ovoj skupini pripadaju imena poput Dubravka Mihanovića, kome su izvedene dvije drame: *Pingvini* i *Bijelo*, obje 1998. godine. Zatim *Tomislav Zajec* i njegova drama *John Smith, princeza od Walesa* te Tena Štivičić s dramom *Nemreš pobjeć od nedjelje*, obje izvedene 2000., i na kraju Elvis Bošnjak i njegov *Otac* (2001.).

Ivana Sajko, po mnogočemu zanimljiva dramatičarka mlade generacije koja kao da još nije pronašla svoga kazališnog redatelja, na radiju pak doživljava nadasve zanimljive redateljske kreacije svojih dramskih tekstova (Stephanie Jamnicki, Mislav Brečić, Goran Sergej Pristaš, Ranka Mesarić). Dok joj je u hrvatskom kazalištu izvedena samo jedna drama koja, nažalost, nije imala dug život (*Naranča u oblacima* u ZKM-u), na radiju bilježi vrlo uspješne radiofonske uratke svog polivalentnog poetskog dramskog rukopisa: već spomenuta *Naranča u oblacima* (2000.), zatim slijede *Četiri suha stopala* i *Rebro kao zeleni zidovi* (2001.) te *Rekonstrukcije – komičan sprovod prve rečenice* (2002.).

Pisac koji generacijski ne pripada hrvatskoj suvremenoj drami, ali postaje korifej radiofonskog kazališta

nakon Šoljana i Slamniga jest Luko Paljetak bez čijeg imena spominjanje Dramskoga programa ne bi bilo ni potpuno ni kompetentno. Iako znan kao pjesnik, prevoditelj, esejist, feljtonist, pisac za djecu, a manje dramatičar, Luko Paljetak ima vrlo plodan i raznolik radiodramski opus, koji broji osamnaest drama, a izvrsno se uklapa u trend reinterpetacije književne i kazališne tradicije, karakterističan za osamdesete i devedesete godine. Paljetak započinje svoj radiodramski opus radioigrom *Dva nemirna dana u gradu na jezeru* (1980.), zatim slijedi *Pustolov u violinskoj futroli* (1981.), *Čekalac* (1983.), *Čovjek koji je bio lud* (1984.). Tekst *Posljednji ljetni cvijet* (1991.) iz radiodrame prerasta u kazališnu uspješnicu, zatim *Uzbuna* (1992.), *Kvartet za dvoje* (1993.), *Harmonika i A "V"* (1994.), *Zvezdana prašina* (1995.), koja ima isti radiokazališni put kao *Posljednji ljetni cvijet*, ali ne i tako uspješno kazališno uprizorenje. Zatim slijedi *Orfeuridika: Pompejski grafiti* (1996.), *Odlazak starog mornara, Zakon vinodolski ili ljubav na ispitu i Spacakomini* (1997.), *Hesseov citat* (1998.), *Gladiole* (2000.) i *Ljubav Cvijete Zuzorić* (2001.).

Paljetak kao radiodramski pisac propitkuje mnoge stilske mogućnosti, od apsurdističkog preko poetskog, realističkog do postmodernističkog, parodirajući iskonske kategorije života: ljubav i smrt, uvijek duboko urojen u akustičku poetiku radija.

Ženska inačica Luka Paljetka u Dramskom programu Hrvatskog radija jest Sanja Lovrenčić, radiodramska autorica s opusom od dvadesetak radiodrama. Poput Paljetka, predana radiofonskom dramskom svijetu piše u duhu postmoderne eksperimentirajući formom i zvukom te poigravajući se literarno-dramskim konvencijama. Za radio počinje pisati 1990. i predstavlja se radioigrom *Igraonica*, zatim slijede *Albatros, Sebastian, Prozorni krčag i Noć prije snijega*, sve prouzvedene 1992., *Mlinovi, Fernhill i Arielov otok* (1993.), *Gospoda od priča*, (1994.), *Zrcalo u brdima* (1995.), *Pisma drugom čuvaru* (1996.), *Krivotvoritelj* (1997.), zatim drame *Devet oktava i Klizalište* (1999.), *Drugo Izoldino putovanje morem, Barka bez jedra i bez vesla i Čekanje* (2000.), *Wien fantastic* (2001.) i *Žena sa zmajem i Leonardo – portret mladosti* (2002).

Slobodan Šnajder, autor čije su kazališne drame prešutno bile nestale s hrvatskih pozornica posljednjeg desetljeća 20. st. našao je stvaralačko utočište u

radiodramskom programu nastavljajući pisati svoje poznate "drame biografije" pa tako nastaju dvije radiodramske biografije: *Draga Tilla* i *Gemma Boić ili strah rijeke od ušća*, obje emitirane 1991., od kojih je ova potonja zasigurno jedan od najboljih Šnajderovih dramskih tekstova u njegovu dramskom opusu, spremna i za kazališno uprizorenje. U devedesetima piše još dvije radiodrame: *Nakazu* (1991.) i *Stvor* (1993.) Inače, Slobodan Šnajder za radio piše od 1971., tako da njegov radiodramski opus broji jedanaest radiofonskih uradaka, uključujući i gore spomenute.

Već spomenutoj Sanji Lovrenčić možemo pridružiti Tanju Radović, Katju Šimunić i Smiljanu Jelčić Ivanušić, kao isključivo radiodramske autorice.

Tanja Radović, iako ima knjigu drama, iako je jedna od osam izabranih autora Senkerove knjige *Različiti glasovi*, koja na engleskom predstavlja tekstove suvremene hrvatske drame, nikako da proдре u profesionalna hrvatska kazališta (igraju je profesionalci u Zenici i Mostaru). No, u eteru se predstavlja kao zanimljiv i osebujan radiodramski autor. *Pomaknute ljubavi* (1995.), *Kuća* (1997.), *Kompjutor* (1999.), *Zarobljeni u crtežu* (2001.) i *Putovanje u plavo* (2002.) drame su koje nalaze svoje stanište na radiju možda baš zahvaljujući tematskoj preokupaciji autorice kod koje su neki standardni oblici života kao brak, obitelj, prijatelji podvrgnuti robotizaciji i kompjutorskoj fiksaciji.

Katja Šimunić autorica je s jakim senzibilitetom za interakciju umjetnosti u radiodrami. Nakon nekoliko radiodramskih uradaka počinje i režirati svoje drame. Ono što se nameće kao rezultat tog dvostrukog autorstva jest jedan posve nov radiofonski izričaj, prepoznatljiv spisateljsko-redateljski rukopis. Ona promišljanjem teksta, izvedbe i montaže stvara radiofonsko autorsko kazalište koje bih usporedila s autorskim kazalištem Renea Medvešeka. Katja počinje 1984. u emisiji Radioatelje koja se bavi istraživačkom radiofonijom, radioigrom *Prividenje ili bila sam ti na svoj način vjerna, sablasti*. Zatim slijede *Trgovina igračaka* (1986.), *Tamna nježnost Rosamund G.* (1989.), *Lakomislena* i *Anais, anais* (1991.), *Blueblanche, tango i rat* (1992.), *Strastvena hladnoća odlaska* (1995.) i *Kule u zraku* (1997.). Nakon ovih naslova Katja svjesno i sustavno kreće u radiofonsko autorsko kazalište režirajući svoje tekstove, a u tom opusu prevladava poetika literarne biografije, plesnog teatra i konceptu-

PREMIJERE

RAZGOVOR

PORTRET

FESTIVALI

MEDUJ

VOX

HISTRIONIS

MEĐUNARODNA

SCENA

AKTUALNOSTI

TEORIJA

FOKUS

MI U SVJETU

NOVE KNJIGE

DRAMA

alne umjetnosti. Naslovi ove faze su *Dnevnik pročitanih knjiga* (1998.), *Zar ne* (1999.) i *Razgovor s Liliom* (2002.).

Tekstovi Smiljane Jelčić Ivanošić uglavnom se izvode u emisiji *Radioatelje* što implicira eksperiment, kako redateljski i autorski, tako i akustični. U Dramskom programu radija predstavlja se dramom *Orar* (1984.), zatim slijedi *Gambit* (1985.), *Holodrama i Profesionalci* (1990.), *Šef stanice* (1991.), *Nazovi Z radi umorstva* (1993.), *Vjerne slike* (1995.), *Fuga* (1996.) i *Akvarel i poneko pismo* (1997.).

Autori koji imaju povremene izlete u kazalište, ali su ipak po vokaciji radijski pisci, jesu Dejan Šorak i Maja Gregl, čija je kazališna drama *Alma Mahler* prvotno nastala kao radiodrama. *Pisma za Yvette* (1992.), *Four Roses* i *Alma, dašak ljubavi, dašak smrti* (1993.), *Klara Schumann ili voljeti više od sebe* (1994.), *Tajna litice* (1996.) i *Susret na brodu* (1997.) izvorne su radiodrame tematski obilježene ljubavlju, a pisane iz optike žene istodobno emancipirane i sputane tradicionalnim životnim okvirima.

Dejan Šorak svestrana je umjetnička osobnost: prozni i dramski pisac, filmski redatelj, scenarist i k tome radijski redatelj, koji na tom poslu ujedinjuje umijeće pisanja i režiranja u radiofonsku umjetnost. Njegov radiodramski opus broji osam drama, a prva je emitirana 1974., naslovljena *Veče, noć, jutro*. Slijede *Svećenikova smrt* (1978.), *Bajka zimske noći* (1979.), *Zakaj* (1991.), *Paviljon gmizavaca* (1995.) – drama koju je otkupilo sedam radijskih postaja, *Oči* (1996.), *Manijaci* (1997.) i *Stabalce* (2002.).

Naravno da je teško i gotovo nemoguće spomenuti sve one domaće autore i njihove drame ovom prigodom, ali za Dramski program pišu mnogi pisci više ili manje znani kao dramski autori. Evo još nekih imena: Robert Perišić, Miljenko Jergović, Trpimir Jurkić, Silvija Šesto, Iris Supek, Zorica i Borivoj Radaković, Darko Lukić, Daša Drndić, Milko Valent, Snježana Babić Višnjić, Ana Đokić Pongrašić, Ivan Kušan, Zoran Pongrašić, Irena Lukšić, Matko Sršen, Hrvoje Hribar, Ljubo Puzin, Fedo Šehović, Nives Madunić Barišić, Koraljka Meštrović, Dubravko Jelačić Bužimski, Ivo Brešan, Slavica Stojan, Amir Bukvić i još mnogi drugi.

Dramski program također ima korisnu i bogatu uređivačko-izdavačku djelatnost gdje je izdano niz knjiga. Neke od njih temeljene su na tekstovima emisija

Dramskoga programa kao *Portret umjetnika u drami* (četiri knjige; prva je objavljena 1995., a četvrta 2000. godine, urednik Borben Vladović) koja predstavlja jedinstven zbornik eseja i razgovora s hrvatskim glumcima, redateljima i teatrolozima u rasponu od starije do srednje generacije, koji su obilježili povijest hrvatskog kazališta ili ga još i danas promišljaju. *Portret* je inače jedina emisija Dramskog programa koja nema dramsku već esejističko-dijalošku formu. Tom edicijom Dramski program ispunio je veliku prazninu koja postoji u teatrologiji, nemogućnost da se na jednom mjestu nađu relevantni biografsko-teatrografski podaci, a sve to po ne znam koji put potvrđuje veliki nedostatak i potrebu za kazališnom enciklopedijom ili bar leksikonom.

I na kraju o produkciji Dramskog programa u brojkama. U prosjeku Dramski program ima 160 premijera radiodrama, a od toga 65% domaći su autori. Suradnici Dramskog programa su glumci svih hrvatskih kazališta (od Dubrovnika do Osijeka), brojni dramaturzi, prevoditelji i pisci. Godišnje u stvaranju programa surađuje četrdesetak pisaca, prevoditelja i dramaturga.

Zaključno govoreći, Dramski program, iako možda ne tako atraktivan autorima kao kazalište za izvedbu domaće drame, zasigurno je najotvorenija "radionica" za domaće autore različitih i raznolikih senzibiliteta, tematskih preokupacija, novih sadržaja, različitih poetika i dramskih pisama. Ovdje autori imaju pravo na popravni ispit, ovo je mjesto istraživanja, ispitivanja, provjeravanja dramskog i dramatskog u pozitivnom suodnosu pisca, glumca, redatelja i dramaturga, napose za one koji dolaze i one koji će ostaviti trag u hrvatskoj dramatici.